

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

На сьогодні проблематика психологічного благополуччя посідає особливе місце в актуальних психологічних дослідженнях. Вже досліджено економічні, національно-культурні, міжособистісні та особистісно-психологічні чинники психологічного благополуччя (E. Diener, D. Kahneman, R. Veerhoven, S. Lyubomirsky, R. Lucas, R. Armato, R. Emmons, P. Levinson, Т.В. Данильченком, О.Г. Коваленко, М.О. Батурніним, С.О. Башкатовим та Н.В. Гафаровою). Зібраний чималий емпіричний матеріал потребує систематизації та узагальнення в єдину комплексну теорію, яка б змогла пояснити особливості чинників психологічного благополуччя людини. Ми, спираючись на дослідження С.О. Башкатова [1], виділяємо чотири рівні і, відповідно до них, чинники психологічного благополуччя особистості: суб'єктивно-особистісні чинники, міжособистісні чинники, психологічні та зовнішні чинники. В даному повідомленні зосередимось на розгляді зовнішніх чинників психологічного благополуччя та зазначимо, що це, насамперед, економічні, професійні показники, загальні характеристики політично-суспільного устрою, а також соціально-демографічні характеристики. Т.В. Данильченко зазначає, що серед «об'єктивних» чинників психологічного благополуччя у більшості літературних джерел вказуються економічні ресурси, політичні свободи та здоров'я [3, с. 167], хоча перелік цих чинників може варіюватися. Втім, слід наголосити на тому, що економічні показники суттєво детермінують психологічне благополуччя людини. Встановлено пряму кореляцію рівня доходів та загальної задоволеності життям [9]. Зокрема, особи з високим рівнем прибутків в загальному на 17% частіше декларують те, що вони щасливі [6, с. 124]. Проте, цей зв'язок не є абсолютним, а визначається насамперед чинниками як особистого, так і суспільного характеру – як сталими

ціннісними орієнтаціями, світоглядною позицією, екзистенціальною складовою, так і випадковими життєвими обставинами. Зазначається, що у чоловіків прагнення до примноження статків є суттєво вищим, а рівень психологічного благополуччя, порівняно із жінками – нижчим [9] та тісніше пов'язаний із безпосереднім рівнем доходів [6, с. 128]. Цей зв'язок більш яскраво виражений у дорослому віці, тоді як для молоді він втрачає вагомість [5; 6]. Кореляція фінансового забезпечення та психологічного благополуччя більш значуща у країнах із невисоким рівнем доходів, що пов'язують із частішим переживанням її мешканцями негативного афекту [8]. Згідно із теорією перспектив Д. Kahneman [7], людям простіше підвищувати свої прагнення, збільшувати потреби, аніж знижувати їх та відмовляти собі у чомусь, саме тому різкі темпи економічного зростання країни не призводять до стрімкого підвищення психологічного благополуччя її громадян, у той же час як погіршення економічної ситуації суттєво позначається на його загальних показниках. Хоча, в цілому слід сказати про те, що збільшення приробітку позитивно впливає на задоволеність життям, а разом з тим й на психологічне благополуччя людини [7]. У взаємозв'язку психологічного благополуччя та рівня фінансового забезпечення було простежено двосторонню детермінацію: не лише наявність доброго матеріального стану веде до задоволеності людини своїм існуванням, але й відчуття щастя збільшує шанси на примноження грошей. У наукових дослідженнях показано, що благополучні у різних сферах життя люди у майбутньому заробляють більше, аніж ті, в кого нижчі показники рівня психологічного благополуччя [5; 9], адже воно додає віри у власні сили та заохочує до подальшого розвитку та самовдосконалення. Зауважимо, що в цілому зв'язок психологічного благополуччя людини із економічними показниками у значній мірі опосередковується індивідуально-психологічними особливостями особистості. Наприклад, матеріалізм як особиста орієнтація на збагачення був визначений як негативна детермінанта психологічного благополуччя. Прагнення до примноження статків, до фінансового успіху, велика роль грошей у житті [9] обернено корелюють з загальним рівнем

психологічного благополуччя. З усіх життєвих сфер матеріалісти не задоволені насамперед своїми соціальними стосунками [9]. В емпіричному дослідженні американський автор E. Diener показав протилежність впливів цінності грошей та любові на рівень благополуччя людини [6]. Пошук фінансового збагачення нерідко відбувається за рахунок нехтування задоволення інших життєво необхідних потреб, а подеколи й нехтуванням власними цінностями та моральними устоями, також не маючи однозначно встановлених меж, тому саме матеріалістам досить важко відчувати задоволеність, будучи орієнтованими на той ресурс, який апріорі не приносить задоволення від його отримання. Зазначимо, що кореляцію між психологічним благополуччям та фінансовими устремліннями регулює рівень доходів. У добре фінансово забезпечених людей статистична значущість оберненої кореляції даних показників нівелюється [9], адже особи, матеріальне становище яких нижче середнього, насамперед відчують нестачу фінансів для досягнення певних цілей, здійснення яких і зумовлює підвищення суб'єктивних оцінок якості життя, позначаючись негативно на їхньому благополуччі [9]. Те ж саме стосується позитивної кореляції психологічного благополуччя та рівня освіти людини [9]: особи із вищою освітою, з одного боку, мають вищий соціальний статус та визнання, а з іншого – більше можливостей для проведення часу та різноманітних занять, які приносять позитивні переживання.

Щодо розгляду аспектів професійної реалізації, як зовнішніх чинників у структурі психологічного благополуччя особистості, слід сказати про те, що вони мають чимале значення у детермінації психологічного благополуччя [8]. Емпірично було встановлено, що незайнятість населення обернено пов'язане із психологічним благополуччям, а порівняно нещасливі люди частіше стають безробітними [8]. Психологічне благополуччя чоловіків у більшій мірі залежить від роботи, звільнення чи відсутність роботи тривалий час для жінок є менш важливою подією [10]. Українськими науковцями було виявлено, що більш благополучні педагоги мають менші показники емоційного вигорання [2], а

прояв позитивних цінностей у педагогічній діяльності сприяє підвищенню показників психологічного благополуччя учнів [4].

Досить широко вивчалися особливості феномену психологічного благополуччя особистості у різних суспільно-політичних обставинах. Демократичний устрій створює для людей значно кращі умови для переживання психологічного благополуччя, аніж тоталітарний режим [8, с. 583-584], тобто запорукою психологічного благополуччя є наявність громадянських та особистісних свобод. Перспектива бути активно залученим у громадську активність, що, з одного боку, є умовою формування соціального капіталу, а з іншого – дає людині відчуття власного контролю та можливість почуватися частиною цілого, суспільства, є важливими детермінантами психологічного благополуччя [7]. Високий матеріальний статус громадян, демократичний режим, якісне управління країною, довірливий та толерантний мікроклімат у культурі описують понад 75% відмінностей між психологічним благополуччям представників різних націй та етносів [7].

Отже зазначимо, що становище людини у суспільстві у значній мірі визначає її оцінки якості життя, загальним рівнем щастя, разом з тим позначаючись і на її психологічному благополуччі. Водночас, згідно із описаними теоріями динаміки психологічного благополуччя, представлені зовнішні чинники мають суто умовний вплив та залежать від різних зовнішніх факторів. Також слід зазначити існування й внутрішніх механізмів підтримки власного рівня благополуччя, який, в свою чергу, є його екзистенційною, світоглядною та ціннісною гранями, оскільки саме вони утворюють сталий стан внутрішнього благополуччя людини навіть при несприятливих соціально-економічних умовах. Також слід відзначити виявлену залежність впливів даних чинників від особливостей самої людини та від специфіки їх ролі у соціальній взаємодії особистості із навколишнім середовищем. Підводячи підсумок слід сказати, що у науковій літературі аналізу зовнішніх чинників психологічного благополуччя особистості приділяється недостатньо уваги, проте ця тема не втрачає своєї актуальності та потребує більш детального як теоретичного, так і

емпіричного аналізу, особливо це необхідно сьогодні, адже наше суспільство перебуває у постійних соціально-економічних змінах, що позначається на переживанні особистістю власного благополуччя.

Література

1. Башкатов С. А. Разноуровневые факторы личностного благополучия: автореферат дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / С. А. Башкатов. – Челябинск, 2013. – 28 с.

2. Грисенко Н. В. Особистісні детермінанти запобігання емоційного вигорання педагога в аспекті досліджень позитивної психології: автореферат дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Н. В. Грисенко – К., 2011. – 22 с.

3. Данильченко Т. В. Об'єктивні фактори суб'єктивного благополуччя / Т. В. Данильченко // Актуальні проблеми психології. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – 2014. – Т. 13. – С. 165-176.

4. Носенко Э. Л. Позитивный личностный ресурс педагога и субъективное благополучие учеников / Э. Л. Носенко, Р. А. Труляев // Вопросы психологии. – 2013. – № 5. – С. 14-24.

5. Diener E. Most people are happy / E. Diener, C. Diener // Psychological Science. – 1996. – Vol. 7, No. 3. – P. 181-184.

6. Diener E. Will Money Increase Subjective Well-Being? A Literature Review and Guide to Needed Research / E. Diener, R. Biswas-Diener // Social Indicators Research. – 2002. – N. 57. – P. 119-169.

7. Kahneman D. Choices, Values and Frames / D. Kahneman, A. Tversky // American Psychologist. – 1984. – N. 39. – P. 341-350.

8. Schimmack U. Culture, personality, and subjective well-being : integrating process models of life satisfaction / U. Schimmack // Journal of Personality and Social Psychology. – 2002. – Vol. 82, No. 4. – P. 582-593.

9. Veerhoven R. Inequity-adjusted happiness in nations: Egalitarianism and utilitarianism married together in a new index of societal performance / R. Veerhoven, W. Kalmijn // Journal of Happiness Studies. – 2005. – No. 6. – P. 421-455.